

Olsztyn, 4 listopada 2024 r.

Prof. dr hab. Urszula Doliwa
Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Recenzja rozprawy doktorskiej mgra Krzysztofa Kota „Radio RMF FM w latach 1990-2001” napisanej pod kierunkiem dra hab. Bogdana Borowika, prof. UMCS oraz promotor pomocniczej dr Anny Szwed-Walczak

Praca doktorska magistra Krzysztofa Kota dotyczy Radia RMF FM, najchętniej słuchanej rozgłośni w Polsce. Głównym celem Autora jest przedstawienie historii funkcjonowania jednej z pierwszych prywatnych stacji radiowych w kraju, która rozpoczęła nadawanie 15 stycznia 1990 roku pod nazwą Radio Małopolska Fun. Mimo że jej główna siedziba mieści się w Krakowie, a nie w Warszawie, stacja RMF FM osiągnęła sukces ogólnopolski. Stanowi więc pewnego rodzaju fenomen, który warty jest poddania analizie. Studium przypadku tej rozgłośni jest również bardzo interesujące w kontekście przemian, jakie zaszły na rynkach medialnych w Europie Środkowo-Wschodniej w latach 90.

We współczesnych badaniach prowadzonych w ramach nauk o komunikacji i mediach w Polsce stosunkowo rzadko sięga się po tematy związane z dokumentowaniem historii mediów. Tego rodzaju analizy są jednak niezwykle cenne, gdyż umożliwiają lepsze zrozumienie procesów zachodzących obecnie w mediach, a także „ocalenie od zapomnienia” osób i wydarzeń, które miały istotny wpływ na kształtowanie systemu medialnego. Okres lat 90., szeroko opisany przez Autora, był wyjątkowo interesujący, gdyż właśnie wtedy zaczęły powstawać media prywatne, których rola w procesie transformacji była bardzo ważna. Był to czas eksperymentów i testowania rozmaitych formuł organizacyjnych, finansowych,

technicznych i programowych, a także wyjątkowej kreatywności towarzyszącej tym działaniom. Czerpano zarówno z zagranicznych wzorców, jak i wdrażano własne, często odważne i innowacyjne pomysły. Bez zaangażowania i odwagi osób tworzących media w latach 90., często zmagających się z brakiem odpowiedniego zaplecza finansowego, kadrowego i technicznego, powstanie wielu projektów medialnych nie byłoby możliwe.

Cieszę się więc, że Autor postanowił przyczynić się do pogłębienia wiedzy na temat tego wyjątkowego okresu w historii polskiej radiofonii, koncentrując się na najważniejszej stacji komercyjnej w Polsce, która wyznaczała, i nadal wyznacza, kierunki rozwoju radia w kraju. Praca ta jest tym cenniejsza, że została napisana przez osobę od lat związaną ze stacją. Autor rozprawy pracował w Radiu RMF FM, a następnie w Grupie RMF FM, jako dziennikarz i reporter od października 1998 roku do stycznia 2024 roku, biorąc udział w ważnych wydarzeniach związanych z rozwojem stacji. Pozwoliło Mu to na kompleksowe przedstawienie omawianych zagadnień. Znajomość specyfiki rozgłośni i osób, które miały istotny wpływ na jej funkcjonowanie, odegrała ważną rolę w pozyskaniu materiału badawczego.

Cezura czasowa badań została jasno określona (1990-2001). Radio RMF FM uruchomiło bowiem nadawanie na początku 1990 roku, jako jedna z pierwszych prywatnych stacji w Polsce. Autor jednak sięga również do roku 1989 i wcześniejszych, opisując wydarzenia, które doprowadziły do powstania stacji. Z kolei w roku 2001 zakończył się okres obowiązywania pierwszej koncesji nadawczej RMF FM. Wybrane lata Autor słusznie nazywa „złotym okresem” w historii rozgłośni. Biorąc pod uwagę, że opracowanie to ma szansę stać się pozycją referencyjną dla wszystkich, którzy będą w swoich badaniach odnosić się do Radia RMF FM, szkoda, że Autor, choćby w zakończeniu i choćby w dużym skrócie, nie zaprezentował historii stacji po 2001 roku. Opracowanie przedstawione do oceny stanowi jednak ważny wkład Autora w dokumentowanie historii mediów w Polsce. Najważniejsza dotychczas opublikowana pozycja z tego zakresu, autorstwa Jana Beliczyńskiego (*Rozwój organizacji Radio Muzyka Fakty Spółka z o.o. Studium przypadku*, Kraków 2010), dotyczy bowiem głównie kwestii związanych z zarządzaniem i przedsiębiorstwem.

Pracę oparto, jak podaje Autor, w zdecydowanej większości na źródłach pierwotnych w postaci archiwalnych dokumentów, które w większości nigdy wcześniej nie były udostępnione do badań naukowych. Wykorzystano również dokumenty wewnętrzne, archiwalne wypowiedzi osób tworzących stację oraz materiały prasowe i internetowe. Źródła te uważam za bardzo cenne. Szkoda jednak, że przynajmniej części z tych materiałów Autor nie załączył do pracy, przydałyby się one innym badaczom tego okresu historii mediów. Wspomniany zasób archiwalny powinien też być, moim zdaniem, lepiej opisany, by ułatwić dotarcie do niego

osobom zainteresowanym, jak również umożliwić poddanie weryfikacji ustaleń Autora. Warto byłoby na przykład uzyskać odpowiedzi na pytania: Czy dokumenty te są zebrane w archiwum RMF FM, czy znajdują się w rękach prywatnych?; Czy mają charakter uporządkowany?; Czy zostały skatalogowane?; Czy przetrwały dokumenty gromadzone w lokalnych oddziałach RMF FM?; W jaki sposób Autor dokonywał selekcji tych materiałów?; Kto udzielił zgody na ich wykorzystanie?

Autor deklaruje też, że przesłuchał wiele godzin nagrań, zarówno tych publikowanych, jak i fragmentów niedostępnych szerszemu gronu odbiorców. Nie wiemy, czy te zasoby mają postać analogową czy cyfrową oraz kto ma do nich dostęp? Ponadto w pracy wykorzystano źródła wywołane – wywiady przeprowadzone z Krzysztofem Nepelskim byłym szefem marketingu RMF FM oraz Markiem Dworakiem byłym wiceprezesem RMF FM, prezesem BROKER FM. Wielkim nieobecnym w tym gronie jest Stanisław Tyczyński. Z pracy nie dowiadujemy się, czy Autor próbował dotrzeć do osoby, która odegrała kluczową rolę w powstaniu stacji. Podczas lektury pracy trudno czasami też oprzeć się wrażeniu, że Doktorant opowiada historię Radia RMF FM z perspektywy przyjętej w rozgłośni. Rzadko w swojej narracji przytacza głosy świadków historii, którzy nie byli z nią bezpośrednio związani.

W pracy wykorzystano przede wszystkim jakościowe metody badań. Zgadzam się z Autorem, że to jakościowe metody badań w naukach o mediach są niezbędne do zrozumienia złożonych procesów, które wpłynęły na powstanie i rozwój największej radiowej stacji w kraju. Jak napisał cytowany przez Autora John W. Creswell „W badaniach jakościowych stawia się pytania badawcze, nie podaje się natomiast przypuszczeń (konkretnych oczekiwań) ani nie wysuwa hipotez (przewidywań uwzględniających zmienne i badania statystyczne)”. Autor postanowił sformułować jednak cztery hipotezy badawcze, do czego miał oczywiście prawo. Poza ciekawą hipotezą, dotyczącą kluczowej roli bliskich kontaktów ze słuchaczami, które udało się zbudować za sprawą oddziałów lokalnych, w rozwoju rozgłośni, są one jednak dość oczywiste i możliwe do pozytywnej weryfikacji nawet bez pogłębionych badań. Dlatego bardziej interesujące wydają mi się pytania badawcze sformułowane przez Autora: Jakie były uwarunkowania powstania RMF FM?; Co charakteryzowało RMF FM jako podmiot medialny przed uzyskaniem koncesji?; Jakie elementy i czynniki złożyły się na sukces RMF FM na rynku ogólnopolskim?; Jakie były efekty działalności RMF FM w kontekście rynku radiowego w Polsce? Żałuję, że Autor nie wraca do nich w sposób bezpośredni w zakończeniu, koncentrując się bardziej na weryfikacji hipotez. Z pewnością jednak w toku badań Autor udziela odpowiedzi na te pytania w sposób wyczerpujący. Zwłaszcza dotyczy to pytań 1-3.

Struktura pracy jest przemyślana i kompletna. Składa się ona z czterech rozdziałów. Rozdział pierwszy dotyczy przemian, jakie nastąpiły w polskiej radiofonii w latach 1989-2001. Jest to ważny rozdział, w którym Autor porządkuje najważniejsze fakty, które do tej pory były rozproszone. Sięga po wiele istotnych publikacji. Żałuję jednak, że nie dotarł do mojej ostatniej książki, która mogłaby Mu pomóc w napisaniu tego rozdziału „Pirate Waves: Polish Private Radio Broadcasting in the Period of Transformation 1989-1995” (Peter Lang, 2022), wydanej także w języku polskim jako „Piraci w eterze. Proces powstawania prywatnej radiofonii lokalnej w Polsce w latach 1989-1995” (UWM, 2023). Wynika to prawdopodobnie z faktu, że są to pozycje stosunkowo nowe i Autor nie miał jeszcze okazji zapoznać się z nimi. Myślę, że pozwoliłyby one zweryfikować pewne tezy i fakty podawane przez Autora, w tym obalić pewnego rodzaju mit o tym, że Radio RMF FM było pierwszą niepubliczną stacją radiową w Polsce. W rzeczywistości były podmioty, którym udało się rozgłośnię z Krakowa wyprzedzić. Można do nich zaliczyć Radio Parafialne Zbrosza Duża (listopad 1989), Radiostację Parafii MB Dobrej Rady (przełom 1989/1990 roku). Nie należy też zapominać o tym, że RMF FM początkowo tylko retransmitowało stację francuską FUN Radio. Zanim rozpoczęło ono emisję własnych programów, wystartowało kilka innych stacji, w tym Radio Solidarność w Warszawie (maj 1990 roku) czy wspomniane przez Autora Radio Alex z Zakopanego (w nocy z 9 na 10 marca 1990 roku).

W kolejnym rozdziale *Radio RMF FM w okresie przedkoncesyjnym* Autor odtwarza bardzo ciekawą historię powstania rozgłośni. Nie omija przy tym trudnych tematów, w tym nie do końca uczciwych relacji z partnerami z Francji. Jest to ciekawy wątek, również z tego powodu, że w powstaniu drugiej ogólnopolskiej stacji komercyjnej Radia Zet (początkowo funkcjonującej pod nazwą Radio Gazeta) ważną rolę także odegrali partnerzy z Francji.

Omawiając historię Radia RMF FM, Autor niekiedy podaje błędną datę jego powstania. Dotyczy to na przykład tego fragmentu: „Oficjalnie za rocznicę założenia RMF FM przyjmuje się dzień 15 stycznia 1989 roku, kiedy to w południe wyemitowano utwór zespołu Toto pt. „Africa”. Tym samym rozpoczęto całodobową retransmisję Radia FUN. W eterze pojawiła się stacja radiowa całkowicie niezależna od władz państwowych”. Moim zdaniem, jest to pomyłka. W rzeczywistości nastąpiło to w 1990 roku. Taką datę powstania wymienia zresztą sam Autor w innych miejscach w pracy.

W rozdziale trzecim Autor przedstawił RMF FM jako przedsiębiorstwo medialne. Po uzyskaniu pierwszej w Polsce ogólnokrajowej koncesji komercyjnej, regionalna rozgłośnia stała się jednym z najbardziej liczących się podmiotów medialnych. Na uwagę zasługuje nowatorstwo rozwiązań wdrożonych przez RMF FM w wymiarze technicznym, finansowym i

programowym, jak również budowanie marki rozgłośni na podstawie przemyślanych planów strategicznych, w których ważną rolę odgrywały wyniki badań. Zostało to przez Autora bardzo dokładnie omówione. Stacja po otrzymaniu koncesji nie tylko rozpoczęła ogólnopolskie nadawanie, ale również budowę sieci oddziałów regionalnych i wprowadzanie rozwiązań technicznych, które umożliwiły rozszczepianie programu. Szkoda, że Autor nie poświęca więcej uwagi oddziałom lokalnym właśnie. Ich działalność nie została bowiem do tej pory opisana i udokumentowana.

W rozdziale czwartym przedstawiono wyniki badań nad zawartością programową RMF FM. Omówiono strategię dotyczące doboru muzyki w rozgłośni. Udokumentowano najważniejsze programy nadawane przez rozgłośnię w tym okresie. To ważna część pracy, ponieważ pamięć o tych, często nietuzinkowych, pomysłach programowych zanika.

Podsumowując, można stwierdzić, że przedstawiona do oceny praca została przygotowana w sposób rzetelny i oparta na unikatowym materiale źródłowym. Materiał ten można by jednak z pewnością rozszerzyć, chociażby o materiały zgromadzone w archiwach Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji (takie jak na przykład protokoły wysłuchań z pierwszego procesu koncesyjnego), rozmowy z przedstawicielami rozgłośni, którzy chcieli współpracować z radiem jeszcze zanim przyznano koncesje, pracownikami oddziałów terenowych rozgłośni, by przybliżyć rolę i znaczenie tych jednostek w strukturze RMF FM. Autorowi nie udało się również porozmawiać z osobą, bez której Radio RMF FM z pewnością by nie powstało – Stanisławem Tyczyńskim. Z pracy nie dowiadujemy się też, czy z tej rozmowy Autor zrezygnował w sposób świadomy, czy wystąpiły jakieś obiektywne trudności w zarejestrowaniu wywiadu z założycielem Radia RMF FM. Pomimo tych mankamentów, trzeba jednak podkreślić, że rozprawa ta, w której w sposób problemowy przedstawiono różne aspekty powstawania Radia RMF FM, stanowi najważniejsze źródło wiedzy o tym niezwykle ważnym podmiocie na rynku medialnym. Autor odnosi się w pracy do wszystkich najważniejszych aspektów funkcjonowania rozgłośni i wprowadza nowe wątki do dyskusji na temat tworzenia się radiofonii prywatnej w Polsce po 1989 roku.

Na uwagę zasługuje dbałość Autora o dokładne zdefiniowanie pojęć i ujęć teoretycznych, do których odnosi się w pracy. Kopalnię wiedzy stanowią przypisy, w których pojawiają się istotne informacje i źródła. Praca została również napisana w sposób staranny pod względem językowym. Stanowi ona fascynującą opowieść o jednym z najciekawszych okresów w historii mediów – latach 90.

Praca doktorska magistra Krzysztofa Kota powstała na bazie prawdziwego zainteresowania Autora badaniem tematem, a doświadczenie zawodowe pozwoliło Mu

wnikliwie przedstawić omawiane zagadnienia. Wyniki uzyskanych badań wnoszą oryginalny wkład do dyscypliny nauki o komunikacji społecznej i mediach. Na podstawie lektury rozprawy mogę też stwierdzić, że Kandydat prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną w dyscyplinie nauki o komunikacji społecznej i mediach i jest gotowy do prowadzenia samodzielnych badań. Praca spełnia kryteria nakreślone w Ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce dotyczące rozpraw doktorskich.

Olsztyn, 4 listopada 2024 r.